

Наталія Кузовова*

**ПАМ'ЯТІ МИХАЙЛА АНДРІЙОВИЧА ЄМЕЛЬЯНОВА, АРХІВІСТА,
КРАЄЗНАВЦЯ, КОЛЕКЦІОНЕРА, БІБЛІОФІЛА, МЕЦЕНАТА,
ПОЧЕСНОГО ГРОМАДЯНИНА ХЕРСОНА
(1923–2014)**

Стаття присвячена Ємельянову М. А., громадському та культурному діячеві Херсонщини. В ній розповідається про різні етапи професійної діяльності М.А. Ємельянова після переїзду до Херсону: від посади завідуючого кабінетом самоосвіти гарнізонного Будинку офіцерів (1957 р.) до призначення завідувачем архівного відділу Херсонського обласного комітету КПУ (1972 р.). Звертається увага на важливий внесок Ємельянова М. А. в розвиток архівної справи, який полягав у зміцненні матеріально-технічної бази, видавничій діяльності, створення довідкового апарату до документів партійного архіву. В статті висвітлюється активна громадська діяльність Ємельянова М.А., описується історія заснування Херсонського міського клубу любителів книги «Кобзар», розповідається про експонування власних колекцій книжок та предметів, присвячених Т.Г. Шевченку та О.С. Пушкіну, роботу в обласній раді ветеранів. Звертається увага на його важливий внесок у розвиток культури міста та області, що полягав у безперервній просвітницькій роботі та передачі колекцій книжок та творів мистецтва в дар місту. Стаття містить фотографії М.А.Ємельянова з фондів Державного архіву Херсонської області.

Ключові слова: архів, колекціонування, почесний громадянин, Херсон, Ємельянов М. А.

«Не втомлюватимемося творити добро», – таке висловлювання можна було б приписати М.А. Ємельянову – херсонському архівісту, краєзнавцю, колекціонеру та меценату, якби воно вже не належало Плутарху. 5 грудня 2014 р. його не стало. Та навіть після смерті ця непересічна людина продовжує творити добро для тих, хто живий.

---

* Кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України та методики викладання Херсонського державного університету.

М. А. Ємельянов у день 80-ліття на фоні своєї колекції «Пушкініана» напередодні її передачі в дар Херсону. 12 серпня 2003 р. [7, арк. 12].

Моє знайомство з М.А. Ємельяновим відбулося в 2004 р., коли він вирішив передати до держархіву Херсонської області свій особистий архів. Бажання підвести підсумок певного етапу життя, вочевидь, було правильним рішенням, яке призвело до наступного, майже 10-річного етапу активної творчості цієї непересічної людини. Спогади М.А. Ємельянова «Книга в моєй житті», «Незабываемые встречи. Воспоминания о Г.В. Курнакове» тощо [13] про культурне життя міста та його видатних громадян другої половини ХХ ст., завжди будуть своєрідним вікном в ту епоху для істориків. Звичайно, деякі речі важко передати на папері, тому я надзвичайно ціную бесіди з Михайлом Андрійовичем. Завжди приязний, усміхнений, доброзичливий, – таким він запам'ятався мені.

Його життєвий досвід цікавий передусім тому, що М.А. Ємельянов, попри обставини, завжди визначав свою долю сам, не зраджуючи своїм цінностям та переконанням, був щирою та принциповою людиною. Його просвітницька

Н. Кузовова. Пам'яті Михайла Андрійовича Ємельянова, архівіста, краєзнавця...

діяльність базувалася не на затертих штампах, а на гуманістичному підході, глибокому розумінні значення літератури та мистецтва для культурного розвитку суспільства.

Ємельянов Михайло Андрійович народився 12 серпня 1923 р. в невеличкому селищі Савьолове Староюріївського району Тамбовської області. У листопаді 1941 р. з 10-го класу Ємельянова призвано до лав Червоної Армії. З лютого 1942 р. по квітень 1945 р. він воював мінером та сапером в інженерно-саперних частинах на Брянському, Центральному, Білоруському, 1-му Білоруському фронтах на території Росії, України, Білорусі, Польщі, Німеччини. Його обрали комсоргом батальйону, а в липні 1944 р. М. А. Ємельянов був прийнятий у члени КПРС. Він готував до випуску бойові листівки, писав нариси про бійців батальйону в фронтові газети [4, с. 92-105].

Після закінчення другої світової війни М. А. Ємельянов навчався в Іванівському військово-політичному училищі, закінчивши його в грудні 1946 р. Протягом 1947–1949 рр. він був секретарем комсомольського бюро батальйону курсантів Тамбовського червонопрапорного військово-піхотного училища, крім безпосередніх обов'язків, вів заняття в літературному гуртку [8, арк. 10].

У 1950–1953 рр. М. А. Ємельянов навчався у Вищій офіцерській школі пропагандистів Радянської армії в м. Смоленську, працював секретарем комсомольського бюро зенітного артилерійського полку. В 1953–1956 рр. був пропагандистом у 906 артилерійському полку Закавказького військового округу, в військових частинах Москви, Тамбова, Ленінакану (Вірменія) і Галацу (Румунія), неодноразово обирався депутатом на партійні конференції від своєї військової частини, проводив активну публіцистичну діяльність, присвячену вихованню радянських воїнів [8, арк. 1-10].

У грудні 1956 р. М. А. Ємельянов звільняється в запас у званні капітана і після демобілізації переїжджає у Херсон назавжди. «У середовищі офіцерів існує притча. Служба в армії – це тимчасове явище, яке рівнозначне запрошенню в гості; скільки б не тривало застілля, а приходить час – потрібно розставатися,

йти додому», – пише Ємельянов. Новою домівкою для М.А. Ємельянова назавжди став Херсон. Активна просвітницька діяльність не залишилась непоміченою: його призначають завідуючим кабінетом самоосвіти гарнізонного Будинку офіцерів за рекомендацією Херсонського облвійськкомату (квітень 1957 р.) [9, арк. 1-8].

На той час він почав збирати свою книжкову колекцію й хотів мати професіональний підхід до цієї справи. Тому в 1959 р. М.А. Ємельянов заочно закінчив Херсонський культурно-освітній технікум, а в 1965 р. – Харківський державний інститут культури за спеціальністю бібліотекаря [1, с. 1-2].

У 1961–1972 рр. він працював інструктором-пропагандистом Херсонського міськкому КПУ, Комсомольського райкому КПУ м. Херсона, з березня 1966 р. по грудень 1972 р. – заступником завідуючого Будинком політичної просвіти Херсонського обкому КПУ [9, арк. 1-20].

У цей період М.А. Ємельянов стає одним із засновників Херсонського міського клубу любителів книги, що відкрився у жовтні 1966 р. Через деякий час на честь великого українського поета Т.Г. Шевченка клубу дали ім'я «Кобзар». Керівництво клубом здійснювала рада: голова клубу М.А. Ємельянов та два його заступники В.А. Бистров і М.Г. Боянжу [13].

Колекціонерська діяльність М.А. Ємельянова супроводжувалась влаштуванням виставок, присвячених Т.Г. Шевченку, О.С. Пушкіну, В.І. Леніну, М.Ю. Лермонтову тощо, публікаціями у всесоюзній та республіканській пресі. Водночас, М.А. Ємельянов листувався з відомими колекціонерами та бібліофілами, керівниками громадських організацій книголюбів України і СРСР Б.А. Вілінбаховим, колекціонером екслібрисів, П.Д. Поштовиком, головою Московського клубу мініатюрних видань, О.Г. Ласунським, письменником, професором Воронежського університету, головою клубу «Воронезький бібліофіл» та ін. [6]

З 1972 р. по 1990 р. М.А. Ємельянов обіймав посаду завідуючого партійним архівом Херсонського обкому КПУ.

М.А. Ємельянов (у центрі), завідуючий партархівом Херсонського обкому КПУ та А.О. Луганська, завідувач архівним відділом Херсонського облвиконкому, під час відвідин архівів Шуменського округу (НРБ). 1979 р. [10, арк. 11(14)]

М.А. Ємельянов проводив активну науково-методичну та видавничу роботу, займався громадською, культурно-просвітницькою діяльністю. Він був автором і укладачем ряду книг, виданих у 1970–80-х рр. партархівом Херсонського обкому КПУ і державним архівом області. Опікувався будівництвом нового приміщення партархіву (зараз в ньому розташований державний архів Херсонської області) за адресою Радянська, 3. Завдяки йому ця установа посіла поважне місце серед інших архівів в Україні. У 1986 р. М.А. Ємельянова нагороджено почесним знаком «Відмінник архівної справи» [10, арк. 1-20].

Крім успішної професійної діяльності М.А. Ємельянов займався активною громадською роботою. Протягом тривалого часу М.А. Ємельянов був спочатку секретарем, потім головою Херсонського обласного відділення товариства

Н. Кузовова. Пам'яті Михайла Андрійовича Ємельянова, архівіста, краєзнавця...

радянсько-угорської дружби, членом колегії обласної організації охорони пам'яток історії та культури, президії обласної організації товариства книголюбів. Протягом 33 років – незмінним головою Херсонського міського клубу любителів книги «Кобзар» [1, с. 1-3].

Після виходу на пенсію в 1990 р. громадська діяльність М. Ємельянова не припинилася, він проводить краєзнавчі дослідження, публікує статті та нариси в місцевій пресі. «Я в першу чергу архівіст», – любляв говорити він, коли мова йшла про те, що для нього є головним: колекціонування чи інші види діяльності. Тому він не припинив займатися архівною справою, вів перемовини з потенційними фондоутворювачами, завдяки його впливу та авторитету колекція фондів особового походження держархіву області постійно поповнювалася новими надходженнями.

Не менш плідною була робота М.А. Ємельянова в обласній раді ветеранів, він займався лекційною пропагандою та підготовкою методичних матеріалів про події другої світової війни. Багато матеріалів базувалися на власному досвіді, адже М.А. Ємельянова нагороджено 6 орденами: орденом Вітчизняної війни I та II ступеню, орденом Червоної Зірки, орденом Слави III ступеню, орденом «За мужність» та 17 медалями. Також М.А. Ємельянов був кавалером ордену «За заслуги» III ступеню (2008 р.).

М.А. Ємельянов (у центрі) та В.П. Завгородній, голова Херсонської обласної ради ветеранів. 9 травня 1995 р. [11, арк. 5]

Зібравши значну колекцію книжних видань та предметів мистецтва, серед яких були прижиттєві видання Т.Г. Шевченка та О.С. Пушкіна, а також картини Г.В. Курнакова, М.А. Ємельянов відчував величезну відповідальність за неї. В першу чергу він цінував її духовне значення, а не матеріальну вартість, яка, звичайно, була немалою. Тому він приймає рішення подарувати свою колекцію місту ще за свого життя: «Пусть мой скромный дар послужит делу дальнейшего развития культуры Херсона и всей области». Єдиною умовою передачі безцінної колекції було зберігання її як єдиного фонду та широке використання у виставковій, науковій та публіцистичній діяльності [5, арк. 3].

За особистий внесок у культурний розвиток міста рішенням Херсонської міської ради від 30.08.2013 № 1127 М.А. Ємельянову присвоєно звання «Почесний громадянин м. Херсон» [13].

Провести в останній шлях Михайла Андрійовича прийшли представники органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій, в тому числі краєзнавчого та художнього музею, державного архіву області, обласної ради ветеранів, Херсонського державного університету, колеги з клубу, друзі та родичі. Світла йому пам'ять!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Державний архів Херсонської області. – Ф. Р–4009 Краєзнавці Херсонщини. – Оп. 13 Ємельянов Михайло Андрійович – архівіст, краєзнавець, колекціонер, бібліофіл (1923–2014). – Передмова до опису.

2. Державний архів Херсонської області. – Ф. Р–4009 Краєзнавці Херсонщини. – Оп. 13 Ємельянов Михайло Андрійович – архівіст, краєзнавець, колекціонер, бібліофіл (1923–2014). – Спр. 8 М. А. Ємельянов «Евгению Горностаеву – 90», «Патриарх краєведов», «Старейшина краєведов». Статті про Є. В. Горностаєва, краєзнавця. Газети. – 22 січня 2004 р. – 4 березня 2004 р. – 22 арк.

3. Державний архів Херсонської області. – Ф. Р–4009 Краєзнавці Херсонщини. – Оп. 13 Ємельянов Михайло Андрійович – архівіст, краєзнавець, колекціонер, бібліофіл (1923–2014). – Спр. 14 М. А. Ємельянов «Херсонщина в начальный период Великой Отечественной войны» (к 60-летию), «Подпольно-партизанское движение на Херсонщине в годы Великой Отечественной войны 1941–1945», «Освобождение Херсонщины от немецко-фашистских захватчиков в годы Великой Отечественной войны» (1943–1944 гг.), «Освобождение Украины от немецко-фашистских захватчиков в годы Великой Отечественной войны (к 60-летию)». Доповіді та методичні розробки про події Другої світової війни для Херсонської обласної ради ветеранів. Машинопис. – 2003–2004 рр. – 17 арк.

4. Державний архів Херсонської області. – Ф. Р–4009 Краєзнавці Херсонщини. – Оп. 13 Ємельянов Михайло Андрійович – архівіст, краєзнавець,

Н. Кузовова. Пам'яті Михайла Андрійовича Ємельянова, архівіста, краєзнавця...

колекціонер, бібліофіл (1923–2014). – Спр. 19 М. А. Ємельянов «Книга в моєй життєві». Спогади. – 196 арк.

5. Державний архів Херсонської області. – Ф. Р–4009 Краєзнавці Херсонщини. – Оп. 13 Ємельянов Михайло Андрійович – архівіст, краєзнавець, колекціонер, бібліофіл (1923–2014). – Спр. 20 Листи М. А. Ємельянова до органів державної влади та міського самоврядування у Херсоні про передачу колекції книг «Пушкініана» у дар місту і клопотання про публікацію його книги, присвяченої клубу «Кобзар». – 4 лютого 1997 р. – 20 серпня 2003 р. – 11 арк.

6. Державний архів Херсонської області. – Ф. Р–4009 Краєзнавці Херсонщини. – Оп. 13 Ємельянов Михайло Андрійович – архівіст, краєзнавець, колекціонер, бібліофіл (1923–2014). – Спр. 21 Листи Я. Й. Бердичівського (бібліофіла, мистецтвознавця), Б. А. Вілінбахова (колекціонера, керівника секції книги і графіки Будинку вчених ім. Горького АН СРСР), І. Я. Каганова (доцента Харківського інституту культури, книгознавця) М. А. Ємельянову про колекціонерську та бібліофільську діяльність. травень 1964 р. – травень 2001 р. – 95 арк. ; спр. 22 Листи О. Г. Ласунського (письменника, професора Воронежського університету, доктора філологічних наук, голови клубу «Воронежський бібліофіл»), А. М. Макарова (колекціонера), В. В. Манукяна (бібліофіла, голови секції мініатюрних видань Ленінградської організації добровільного товариства книголюбів РРФСР) та ін. 26 червня 1964 р. – січень 1996 р. – 116 арк. ; спр. 23 Листи Н. А. Никифорова (колекціонера, хранителя Тамбовського літературного музею), П. Д. Поштовика (голови Московського клубу мініатюрних видань), Я. Б. Рабиновича (бібліофіла) та ін. листопад 1966 р. – 10 січня 1990 р. – 100 арк.

7. Державний архів Херсонської області. – Ф. Р–4009 Краєзнавці Херсонщини. – Оп. 13 Ємельянов Михайло Андрійович – архівіст, краєзнавець, колекціонер, бібліофіл (1923–2014). – Спр. 44 Індивідуальні фото М. А. Ємельянова. – 1944–2003. – 13 арк.

8. Державний архів Херсонської області. – Ф. Р–4009 Краєзнавці Херсонщини. – Оп. 13 Ємельянов Михайло Андрійович – архівіст, краєзнавець, колекціонер, бібліофіл (1923–2014). – Спр. 47 Групові фотографії М. А. Ємельянова періоду навчання та роботи політагітатором серед курсантів та співробітників Іванівського військово-політичного училища, Тамбовського піхотного училища, Вищої школи пропагандистів Радянської армії, депутатів партконференцій. – 1947–1953 рр. – 10 арк.

9. Державний архів Херсонської області. – Ф. Р–4009 Краєзнавці Херсонщини. – Оп. 13 Ємельянов Михайло Андрійович – архівіст, краєзнавець, колекціонер, бібліофіл (1923–2014). – Спр. 48 Групові фотографії М. А. Ємельянова періоду роботи в Херсонському гарнізонному будинку офіцерів та в органах державної влади. – 1956–1959 рр. – 8 арк.

10. Державний архів Херсонської області. – Ф. Р–4009 Краєзнавці Херсонщини. – Оп. 13 Ємельянов Михайло Андрійович – архівіст, краєзнавець, колекціонер, бібліофіл (1923–2014). – Спр. 49. Групові фотографії М. А. Ємельянова, завідуючого партархівом Херсонського обкому КПУ. – 1973–1985 рр. – 20 арк.

11. Державний архів Херсонської області. – Ф. Р–4009 Краєзнавці Херсонщини. – Оп. 13 Ємельянов Михайло Андрійович – архівіст, краєзнавець, колекціонер, бібліофіл (1923–2014). – Спр. 50 Групові фотографії М. А. Ємельянова, про зустріч з ветеранами, відвідини виставок. – 1974–1995 рр. – 5 арк.

12. Херсон. Офіційний сайт міста [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.city.kherson.ua/c/znajomstvo-z-mistom/s/pochesni-gromadyani>.

13. Ємельянов М. А. Книги в моєй житті: (вспоминання) / М. А. Ємельянов ; ред. Л. В. Марченко. – Херсон : «Айлант», 2008. – 168 с. ; Ємельянов М. А. Незабываемые встречи: воспоминания о Г. В. Курнакове / М. А. Ємельянов ; ред. Л. В. Марченко. – Херсон : «Айлант», 2006. – 75 с. ; Ємельянов М. А. Судьба колекціонера : к 100-летию со дня рождения

Н. Кузовова. Пам'яті Михайла Андрійовича Ємельянова, архівіста, краєзнавця...

Л. К. Ширяева / М. А. Емельянов ; ред. Л. В. Марченко. – Херсон : Айлант, 2006. – 120 с. ; Емельянов М. А. 40 лет служения книге : (из истории Херсон. гор. клуба книголюбов «Кобзарь», 1966–2006) / М. А. Емельянов ; ред. Л. В. Марченко. – Херсон : «Айлант», 2007. – 156 с. ; Емельянов М. А. Иных уж нет, а те далече... / М. А. Емельянов ; ред. Л. В. Марченко. – Херсон : «Айлант», 2012. – 167 с. тощо.